

УДК 631.527.22:633.2

Хом'як М. М.

Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН, вул. Грушевського, 5,
с. Оброшино, Пустомитівський район, Львівська область, 81115, Україна
e-mail: homyaktmariya@ukr.net

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРЯСТИЦІ ЗБІРНОЇ (*Dactylis glomerata* L.) В УМОВАХ ПЕРЕДКАРПАТТЯ

У західних областях України, зокрема на Передкарпатті, провідною галуззю сільського господарства є тваринництво, що обумовлено специфічними природно-економічними умовами цього регіону. Розвиток тваринництва в Україні, а звідси і забезпечення населення найважливішими продуктами харчування значною мірою залежить від годівлі худоби високоякісними кормами. Велика увага приділяється кормовим культурам, а саме багаторічним травам, які мають важливе значення як у лучному, так і в польовому травосіянні. Серед багаторічних трав найбільшими потенційними можливостями відзначається грястиця збірна (*Dactylis glomerata* L.). Вона однаково цінна як для сінокісного, так і для пасовищного використання, більш врожайна порівняно з іншими травами. Разом з тим високу продуктивність грястиці збірної можуть забезпечити тільки нові сучасні сорти з поліпшеними показниками продуктивності та правильний добір високопродуктивних видів і сортів.

У сучасних умовах селекційні дослідження спрямовані на поглиблення знань про успадкування кількісних і якісних ознак, стійкість до стресових факторів довкілля та використання цих знань для створення вихідного матеріалу, селекції високопродуктивних сортів рослин, адаптованих до певних умов вирощування. Стратегічного значення набуває потреба адаптації сортів до стресових факторів, що пов'язані з глобальними змінами клімату. На цей виклик природи селекція має відповісти створенням посухо- і жаростійких сортів з високим потенціалом продуктивності та якості продукції. Основою сільського господарства і надалі залишається сорт, який дозволяє в певних природних і виробничих умовах отримувати високі і стабільні врожаї продукції високої якості. Роль сорту у формуванні величини і якості врожаю постійно зростає і в даний час становить від 20 до 40% і більше. Особливо велике значення мають сорти, адаптовані до конкретних агрокліматичних зон вирощування, оскільки вони з найбільшою ефективністю використовують свій генетичний потенціал, а також успішно протистоять несприятливим умовам зовнішнього середовища (низьким і високим температурам, засухам та ін.). При створенні нових високопродуктивних сортів необхідно враховувати вимоги ринків збуту, сучасного кормовиробництва. Сорти повинні бути зимостійкими, стійкими до хвороб, чутливими до підвищених доз мінеральних добрив. Часто виявляється необхідним сумістити високу врожайність і стиглість. Це

завдання досить актуальне, тому що для постійного забезпечення тварин кормами потрібно створити сорти з різним періодом вегетації (ранньо-, середньо- і пізньостиглих) та високою врожайністю. На даний час основним шляхом одержання таких сортів залишається селекція.

Знання генетичних механізмів взаємодії генотип-навоколишне природне середовище (НПС) є необхідною передумовою створення сортів із заданими еколого-генетичними характеристиками. Тестування генотипів за цими параметрами уможливить залучення до селекційного процесу тільки тих із них, які є донорами для створення сортів зі стабільним і високим урожаєм за різних абіотичних, біотичних та антропогенних умов. При підборі вихідного матеріалу для селекції важливо не тільки знайти форми з високим рівнем прояву кількісних ознак, а щоб цей рівень мінімально знижувався за несприятливих умов росту й розвитку рослин. Селекційна робота по грястиці збірній, яка ведеться лабораторією селекції трав Інституту сільського господарства Карпатського регіону спрямована на створення нових високоврожайних сортів різних типів використання (сінокісний, пасовищний і комбінований (пасовищно-сінокісний чи сінокісно-пасовищний), досягання, стійких до хвороб та несприятливих погодних умов, до підвищеної кислотності ґрунту.

Дослідження проводяться на осушених гончарним дренажем дерново-середньопідзолистих поверхнево оглеєних середньокислих суглинкових утворених на делювіальних відкладах ґрунтах. Агротехніка вирощування грястиці зірної на корм і насіння загальноприйнята для зони.

У формуванні генотипів грястиці зірної здатних адаптуватися до скрутних умов вирощування, які є наслідками змін клімату, перспективним є використання видового різноманіття. Сучасний сорт грястиці зірної має бути орієнтований не тільки на певний рівень забезпечення, а й на те, щоб його основні параметри адаптивності відповідали широкому спектру чинників навоколишнього середовища конкретної зони.

В Україні досягнуто значних успіхів у селекційній роботі з грястицею зірною – створено і впроваджено у виробництво 14 сортів. Селекціонерами лабораторії селекції трав Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН, при використанні зразків колекції, створено 3 сорти грястиці зірної, які занесені до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні. Це 'Дрогобичанка', 'Марічка' і 'Бойківчанка'.

'Дрогобичанка' – створено в 1979 році селекціонерами Передкарпатської дослідної станції (Мацьків О. І. і Ружи́ло Б. П.) методом масового добору високопродуктивних, добре обнасі́нених, зимостійких рослин із місцевої популяції Дрогобицького району і зареєстровано по Львівській і Луганській областях. Сорт середньостиглий, сінокісно-пасовищного використання, дуже рано відростає навесні. Врожай зеленої маси

34,0 т/га, сухої речовини 8,0 т/га, насіння 0,40 т/га. В 1987 року проходив міжнародне сортовипробування в Канаді. Сорт належить до північної екологічної групи, середньоросійського суходільного екотипу.

‘Марічка’ – створено масовим добром із місцевої популяції сінокісно-пасовищного напрямку використання, врожай зеленої маси 37,0 т/га, сухої речовини 9,1 т/га, насіння 0,58 т/га. Вміст білка 7,1 %. Рано відростає весною і добре після укусів і стравлювання. Період від відновлення весняної вегетації до збиральної стиглості становить 120 днів. З 2014 р. занесений до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні.

‘Бойківчанка’ – створено багаторазовим індивідуальним добром із сорту ‘Dainava’ сінокісно-пасовищного напрямку використання, врожай зеленої маси 48,8 т/га, сухої речовини 11,1 т/га, насіння 0,49 т/га. Вміст білка 9,2 %, клітковини 28,5 %. Висота рослин 102 см. Маса 1000 насінин 0,89 г. Зимо-посухостійкий, стійкий проти вилягання, обсіпання, хвороб та шкідників. Період від відновлення весняної вегетації до збиральної стиглості становить 127 діб. З 2018 р. занесений до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні.

Результати селекційної роботи з грятницею збірною показують, що існуючі селекційні сорти виведені завдяки правильному використанню і поєднанню різних селекційних методів. Виявлені істотні переваги цих сортів над раніше створеними за рівнем врожайності. Таким чином, узагальнюючи досвід і практику багатьох селекційних центрів по виведенню сортів грятіці збірної, можна зробити висновок, що створення і вивчення генетичних колекцій, а також виділення цінного вихідного матеріалу є актуальною задачею для селекції нових сортів з підвищеною продуктивністю, стійкістю до хвороб та до несприятливих умов зовнішнього середовища.

УДК 633.11+633.14:631.527

Чернобай С. В.*, Рябчун В. К., Капустіна Т. Б.

Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН, просп. Московський, 142, м. Харків, 61060, Україна

*e-mail: chernobai257@gmail.com

ХЛІБОПЕКАРСЬКІ ВЛАСТИВОСТІ ТРИТИКАЛЕ ЯРОГО

Прагнення людей стабільно забезпечувати себе різноманітними продуктами харчування за мінливих погодних та кліматичних умов спонукає до постійного творчого пошуку нових генотипів рослин, розробки ефективних технологій їх вирощування та переробки продукції. Тритикале є перспективною культурою для розширення сировинної бази хлібопекарської промисловості у зв'язку зі створенням сортів з першою групою якості клейковини (індекс деформації 50–70 одиниць, середня розтяжність). У результаті селекції підвищились борошно-